

VĒSTURES AVOTI

DOI: <http://doi.org/10.22364/lviz.111.05>

AMERIKAS PALĪDZĪBAS ADMINISTRĀCIJAS DARBA SĀKUMS LIEPĀJĀ 1919. GADA 9.–22. APRĪLĪ: AMERIKĀŅU LIECĪBAS

Ēriks Jēkabsons

1919. gada aprīlī, ierodoties Liepājā, Latvijā darbu uzsāka Amerikas Palīdzības administrācija (*American Relief Administration; ARA*), kura dažādās formās savu darbību turpināja līdz 1922. gadam, sniedzot iedzīvotājiem un valstij nozīmīgu palīdzību.¹ Stāvoklis Latvijā šajā laikā bija ārkārtīgi sarežģīts – lielākā valsts teritorijas daļa joprojām atradās boļševiku jeb Rīgā esošās Padomju Latvijas valdības varā, Liepājā strādājošā Kārļa Ulmaņa Pagaidu valdība bija spiesta sadarboties ar apgabala gubernatoru, Vācijas armijas 6. rezerves korpusa komandieri Rīdigeru fon der Golcu, valsts tālākais liktenis lielā mērā bija vēl neskaidrs arī saspīlēto attiecību dēļ ar vācbaltiešiem un viņu landesvēra aprindām, kas pauda neapmierinātību ar K. Ulmaņa valdības realizēto ārējo (orientācija uz Rietumu lielvalstīm) un iekšējo politiku (paredzētā zemes jautājuma risināšana, realizējot radikālu agrāro reformu). Rezultātā 1919. gada 16. aprīlī vācu vienības Liepājā gāza K. Ulmaņa vadību, kuras ministri bija spiesti meklēt patvērumu Sabiedroto misijās un uz tvaikoņa “Saratov” britu karakuģu apsardzībā (nenoteiktais stāvoklis saglabājās līdz pat jūlija sākumam). Visām minētajām sarežģītajām norisēm par lieciniekiem kļuva arī ARA misijas locekļi, kuri kopš pirmās darba dienas Liepājā uzturēja aktīvus sakarus ar Pagaidu valdības vadītāju K. Ulmani un ministriem, Liepājas pašvaldību, citām pilsētā esošajām Rietumu lielvalstu

misijām, turklāt svarīga loma šajā darbā bija ASV armijas 2. leitnantam un ARA misijas Baltijas valstīs loceklim Džordžam Heringtonam.

Publicējam četrus savstarpēji saistītus dokumentus – misijas dienasgrāmatu un trīs pārskatus par pārtikas apgādes situāciju (Latvijas atbrīvotajā daļā, Liepājā un Liepājas sabiedriskajās zupas virtuvēs). Minētie dokumenti glabājas Hūvera institūta arhīva ARA Eiropas nodaļas kolekcijā un sniedz nozīmīgu informāciju gan par ARA darbības sākumu Latvijā, gan sociālo, politisko un arī militāro situāciju Liepājā pirms un pēc pret K. Ulmaņa vadīto Pagaidu valdību vērstā apvērsuma 16. aprīlī.

Vispirms sniegts dokumenta oriģinālteksts angļu valodā (maksimāli saglabājot dokumentu autora stilu un rakstības veidu), pēc tam – tulkojums latviešu valodā ar komentāriem un skaidrojumiem.

1. dokuments

ASV armijas 2. leitnanta Dž. Heringtona² sastādītā Amerikas Palīdzības administrācijas misijas dienasgrāmata. Liepāja, 1919. gada 9.–22. aprīlī

Wednesday. April 9. 1919:

We arrived at Libau this morning about eleven o'clock, and were met outside the harbor by a launch containing a pilot, a Lettish officer, and Lt. Col. Greene of the U.S. Peace Commission. The Boat was taken into the inner harbor and moored along side of a deserted wharf. The entire waterfront presented the most forlorn appearance, and immediately created the impression that we had arrived in a city which is industrially and commercially dead. Excellent docks, rows of fine warehouses, travelling cranes, grain elevators, and every other evidence of a once busy port, but not a sign of life anywhere.

We landed, and under the guidance of Col. Green, went to the office of the prime minister, a Mr. Ulmanis, who,

incidentally, is a graduate of the University of Nebraska, and announced the arrival of 1200 tons of flour for the country of Latvia. The minister was more than delighted, as this is the first evidence of any assistance from the Entente, and immediately ordered notices to be printed and posted, announcing the arrival of American flour. These notices were up this afternoon. An appointment was made with the Minister of Supplies for tomorrow morning. Lt. Rees arranged with the Prime Minister the details of unloading, and warehouses are to be ready in the morning.

We then settled ourselves at the Hotel de Rom, and had a long conference with Col. Greene regarding the situation here. He thinks that the situation is extremely delicate. In the first place, there are 20 000 German troops in Latvia, who are here under Article XII of the armistice to fight the Bolsheviks and to maintain order. These are composed for the most part of German volunteers, with a small proportion of Landwehr, or local volunteers of German inhabitants. The feeling between the Letts and the Germans is extremely bitter. There is a provisional government of Latvia, self-appointed, which apparently has neither the support of of the Lettish people nor of the German military authorities but which is making heroic efforts to bring order out of chaos and to establish a firm government. The support of the Germans is given to the Balts or large landowning class of German origin, who form a very small minority of the population, and against whom the Lettish people have a great hatred. Undoubtedly, Bolshevik propaganda has made a great headway among these people who have been held in subjection for years, and who for the last four years have suffered untold hardships on account of the war, and especially from the German army which has been occupying this country since May 1915. They see no hope in trying to do anything themselves; they are forbidden by the Germans to mobilize their army; their country is really not their own; they see the Baltic barons receiving all the

support of the occupying forces; food is scarce and the price too high for the average men; and what is more natural than that they turn to the one seeming chance of escape from this – Bolshevism. It is believed, however, that the arrival of this food will go a great way toward relieving this situation, as the food is for the people of the country and not for the German troops. The town is full of German troops. Today a review was held in honor of some visiting German general. Col. Greene's mission consists of himself, five officers and one enlisted man. There is also an English diplomatic mission under Major Keenan, and in the harbor are two English destroyers and one light cruiser, under Admiral Cowan.

Thursday, April 10th:

This morning we visited the dock, where the unloading of the Luce Wimico has commenced. Everything seemed to be going smoothly. The warehouse is of cement, and the interior is dry, an excellent place for the storage of flour. The building is surrounded by a high, barbed-wire fence.

At 2.30 this afternoon we had a long conference with the Minister of Supplies, J. Blumberg. We obtained a resumé of the food conditions of Latvia, and requested a report on needs. The situation, at first glance, is not so bad as that in Poland, except in the country to the east, which has recently been freed from the Bolsheviks. Prices, however, are exorbitant. The Germans requisition[ed] most of the food supplies, and that which finds its way to the open market comes, for the most part, from Lithuania.

The government newspaper, *Latvijas Sargs*, appeared this morning with an article in English, thanking America for having sent food to Latvia.

Friday, April 11, 1919:

This morning we wired Col. Grove, as to the progress up to now, the wire going over the German wire to Danzig to Major Webb, and being relayed by him. Engaged an interpreter,

Peter Trey, an ex-sea captain, for thirty marks per day. This afternoon received a long report in German on the conditions of Latvia, and spent the afternoon translating it.

Major Brookings spent the afternoon in conference with the Prime Minister and succeeded in concluding a contract with the government of Latvia concerning deliveries of and payments for foodstuffs. He also took up the question of children's relief.

Lt. Rees reported this evening that the Lake Wimico has been moved to another wharf on account of the first warehouse being filled, and that the flour will be stored in two places instead of one as originally planned. He also reported that the unloading of the flour for Latvia will be completed by tomorrow noon. Capt. Hollister has been trying to get in touch with the Lithuanian authorities, and failing this has decided to place 300 tons of the Lithuanian flour in storage here.

Saturday. April 12:

This morning I held a conference with the Minister of Supplies regarding methods of distribution, necessary amounts, etc. and arranged to receive daily reports of shipments, and progress in general. Today 200 tons of flour are being sent to Mitau, to be distributed in districts of Tuckum, Mitau and Schlock, which have been recently freed from the Bolsheviks. Also borrowed a typewriter from the Minister. This afternoon I called on the Supply Council of the city of Libau in order to discuss the question of relief in this city. Was impressed by the apparent indifference and inefficiency of the men in the head of this department.

Major Brookings spent the afternoon in conference with the ministry on questions of general relief, and more particularly children's relief. Lt. Rees reported that the discharging of the flour for Latvia was completed at noon, that the 300 tons for Lithuania have also been unloaded, and that the ship will sail tomorrow morning for Memel. Accordingly we prepared reports on our progress for Col. Grove, and this evening took

them to the ship to be mailed in Danzig. Col. Greene left today for a visit to the front.

Sunday. April 13th:

With Mr. Trey translated a report of the Minister of Supplies on the estimated needs of Latvia for the coming month. Received from the city council of Libau a report on everything concerning the city: a most complete document.

Monday. April 14th:

This morning Major Brookings and I, with a mayor and a member of the city council, made an inspection of the food kitchens in Libau. Visited four kitchens which feed about 18 000 people daily. These are very well organized, and if provided with food will be the means of doing a great deal of good. A complete account of these kitchens appears in our report of April 15th.

This afternoon we received a visit from Major Keenan of the British Mission. From him we learned that the Letts are unable to raise a volunteer army because of the fear of the Bolsheviks; if the latter should come in, they kill all the families of those who have enlisted in the army to fight against them, and for this reason the average Lett is afraid to join the army. On the other hand, the Letts are forbidden by the Germans to raise an army by mobilization and the result is that the German troops control the country.

Tuesday. April 15th:

Completed translation of the report on the city of Libau. Was informed that the Minister of Supplies is intending to send 400 tons of flour to Windau in the next few days. As a result of the conference held between Major Brookings and the ministry a meeting is to be called tomorrow of the ministry and all parties concerned to formulate plans for national children's relief program.

This afternoon Major Brookings made an inspection of the institutions for children in Libau, also a home for the aged and

the boy's reform school. These institutions are well enough organized to obtain good results if provided with food, which at present is the one big need.

Received wire from Col. Grove stating that he had request a additional personnel for this office.

Wednesday. April 16th:

About two o'clock this afternoon Lettish officer came in, and in great agitation announced that some German troops had marched to the naval port where the Lettish troops are stationed, had killed Lettish sentries on guard and had broken into the buildings and had robbed them of everything. We sent him to the political mission. I then went out and walked about. The streets were crowded with people and armed guards of the German Landwehr, afoot and mounted patrolled the streets. A 77 with its gun crew was stationed opposite the hotel in a position to control the square, and machine guns were mounted at all the prominent street corners. I went to the other mission and learned that the Germans had seized all the government offices and arrested the ministers. Later we learned that only two ministers had been seized, Dr. Walters and Mr. Blumberg, and that the others had escaped. Meanwhile, the secretary of the minister Ulmanis, whom Major Brookings had been using as an interpreter, had come to the office with his wife, and had told major Brookings that the Germans had seized the ministry and had arrested the ministers, and that he was leaving town. After dinner we walked about town, but there seemed to be no disorder. The gun was removed from the square about 8.30 p.m. and a notice has been posted ordering everyone off the streets before 9.00 p.m.

Thursday. April 17th:

This morning we went down to the American Mission and found it surrounded with German guards, however (who) made no attempt to stop us. Then visited the British Mission and found the same state of affairs. Here we also found the three of

ex-ministers in hiding, including Ulmanis, the prime minister. We visited the office of the minister of supplies, but he was not there and no one seemed to know where he was. The office was open, but the employees were merely standing around in a helpless fashion as though they were wondering what was going to happen next. It seems that this overthrow of the government is being carried through by the German Balts, who, fearing the growing strength of provisional Lettish Government and with it the influence of the Lettish people, wish to get control themselves. Behind them is the German army occupying Latvia, the Landwehr, or locally enlisted German soldiers, seem to be playing the most prominent part. Public opinions seem to have solidified against this outrage, however, and there now exists a common feeling among all the Letts – out, with the Germans. Today there appeared a notice posted conspicuously throughout the city, signed by the Security Committee of the Front Troops, stating that the soldiers at the front had not been receiving the support of the government; that the government was not a representative one and was inflicting unjust taxation requisition and a ruinous policy (financial) on the country; that the government ministers were known to be of Bolshevik tendencies; and that it had been found necessary to remove them from office. It also stated that a new representative government would be established in a few days. No one seems to be able to find out who are the members of this so-called Security Committee.

We notified General Von der Goltz that no more deliveries were to be made from our flour and that we were holding him responsible for the proper guarding thereof. Major Brookings delivered the latter to person.

This afternoon about 2.00 o'clock a German guard from the Landwehr was placed outside our window in the courtyard of the hotel; a second was stationed in the lobby near our door, and shortly after a third came into the office and asked to see our papers. The guard was removed about an hour later.

At 3.30 Col. Dawley rushed in, announced the return of Col. Greene from the front and after asking for news of what had taken place during their absence, went back to the station where they were having difficulties owing to the attempt on the part of the German Landwehr to arrest the Lettish general and staff who were with them.

Despatched two wires to Col. Grove, one in clear over the German wire to Danzig, and the other in cypher over the Danish wire via Carlsborg, Swdn. All people off the streets at nine this evening and no excitement. The two English destroyers have moved into the inner harbor and have taken a place alongside the dock opposite the custom house. The Lettish newspaper has been suppressed.

Friday, April 18th:

This morning visited all the warehouses and saw that they were properly guarded. We found everything O.K. All work on distribution has stopped and we have adopted a policy of watchful waiting. Received a call from two women requesting aid on the ground that one was an American who had married a Russian. Also received a visit from Col. Dawley. Received a request from two German officers, a first and a second lieutenant, who wished to enlist in the American army. This is a frequent occurrence at the other mission. At 3.30 a Lettish officer came in and announced that the Germans had stolen all the food from the Lettish troops stationed in the naval port, and that the German authorities would not allow any more to be sent to them. We turned this over to other mission.

This evening visited the American Mission. They have another band of refugees there, a Lettish general and his aide, an aspirant. Received a wire from Major Webb announcing the arrival in Danzig of 1200 tons of flour and 72 tons of children's supplies for Latvia. This was sent before the receipt of our wire of yesterday.

Saturday. April 19th.

The morning two notices appeared posted thruout [*tā dokumentā*] the city. One was signed by the temporary government of Latvia protesting against the seizure of the government by the Baltic Barons with the aid of German military authorities, and stated that the Lettish troops had nothing to do with such a movement. It begged the Lettish people to be patient a little longer, and said that the temporary government would soon be reinstalled. The second was signed by the seven Lettish political parties and protested against the highhandedness of the German troops, denounced the Baltic barons, accused the General Von der Goltz of supporting this overthrow of the government, and stated that now all the Lettish people were united and in demanding the restoration of the old government. These notices were torn down by the Germans as quickly as possible. – No work – watchful waiting.

Sunday. April 20th.

Easter Sunday. Three French destroyers and one gunboat, and one additional English destroyer arrived in the harbor this morning. The gunboat has taken a position near the custom house along with the two English destroyers. From all we can gather the situation in the city between the Letts and Germans is very strained and it is feared that there may be an outbreak at any time.

We have learned that the Balts were trying to form a new government with a few Letts in it, but that no Lett can be found who will accept a place. Dined this noon at the other mission. About 11.30 this evening five German officers came to the hotel to seek accomodation and as they were kept waiting a few minutes outside, smashed in the front door of the hotel. About midnight tonight considerable firing took place in the city and a number of handgranades are exploded. This is the only disturbance today.

Monday. April 21st:

This morning we drove about and visited all the warehouses where the flour is stored. On all the Latvian flour we found German soldiers on guard. On the Lithuanian flour there are Lithuanian guards. General Von der Goltz has posted a notice to the effect that he was ignorant of all the happenings of the last few days, and that he knew nothing about the attack on the Lettish soldiers at the naval port. We have heard reports of fighting between Lettish and German troops at Durben, ten kilometers from Libau. The firing of last night occurred near the destroyers, but no one seems to know much about it. There is much talk of the Letts turning Bolshevik in order to rid themselves of the Germans and Balts. A second notice signed by the Commanding general allows free press.

Tuesday. April. 22, 1919:

No change in the situation. A notice appeared today to the effect that the affairs of the country were to be turned over to a military dictatorship, and that until the formation of this all duties of the government are to be handled by a former public prosecutor, O. Borkowsky. The notice was signed by the Security Committee. Dispatched a wire to Col. Grove stating that I intend to go to Danzig on Thursday, returning the next day.

Courier arrived tonight from Danzig, Captain Meyers, Air Service.

Tulkojums

Trešdiena. 1919. gada 9. aprīlis:

Šorīt ap pulksten 11 mēs ieradāmies Liepājā, un ostas ārpusē mūs sagaidīja motorlaiva, kurā bija locis, latviešu virsnieks un pulkvežleitnants Grīns³ no ASV Miera komisijas. Kuģis tika ievests iekšējā ostā un noenkurots pie pamestas piestātnes. Visa krastmala veidoja ļoti bezcerīgu pamestības ainavu, un mums

radās iespaids, ka esam ieradušies pilsētā, kas ir rūpnieciski un tirdznieciski mirusi. Lieliskas piestātnes, labu noliktavu rindas, grozāmie kravas krāni, labības elevatori un viss cits liecināja par kādreiz aktīvo ostu, bet nekur nekādu dzīvības pazīmju.

Mēs nokāpām krastā un pulkv. Grīna vadībā devāmies uz premjerministra Ulmaņa⁴ kunga biroju, kurš, starp citu, ir Nebraskas Universitātes beidzējs,⁵ un paziņojām viņam par Latvijas valstij paredzētu 1200 tonnu miltu ierašanos. Ministrs bija ārkārtīgi priecīgs, jo tas bija pirmais apliecinājums jebkādam palīdzībai no Antantes, un nekavējoties deva rīkojumu iespiest un izplatīt paziņojumus par amerikāņu miltu ierašanos. Šie paziņojumi bija redzami šajā pēcpusdienā. Uz rītdienas rītu tika norunāta tikšanās ar apgādības ministru. Leitn. Rīss⁶ vienojās ar premjerministru par izkraušanas detaļām, un noliktavām jābūt gatavām no rīta.

Tad mēs iekārtojāmies Romas viesnīcā un ilgi apspriedāmies ar pulkv. Grīnu par šejienes situāciju. Viņš domā, ka stāvoklis ir ārkārtīgi trausls. Pirmkārt, Latvijā atrodas 20 000 vācu karavīru, kuri šeit ir saskaņā ar pamiera XII punktu, lai cīnītos pret boļševikiem un uzturētu kārtību. Šis karaspēks galvenokārt sastāv no vācu brīvprātīgajiem, ar nelielu landesvēra vai vietējo vācu iedzīvotāju brīvprātīgo īpatsvaru. Attiecības starp latviešiem un vāciešiem ir ārkārtīgi sliktas. Pastāv pašiecelta Latvijas Pagaidu valdība, kurai acīmredzami trūkst atbalsta gan no latviešu tautas, gan vācu militārajām varas iestādēm, bet kura varonīgi cenšas nodibināt kārtību haosā un izveidot stabilu valdību. Vācieši sniedz atbalstu vācbaltiešiem jeb vācu izcelsmes lielo zemes īpašnieku šķīrai, kas veido ļoti nelielu minoritāti starp iedzīvotājiem un pret kuriem latviešu tautai ir dziļš naidis. Nav šaubu, ka boļševiku propaganda ir dziļi iespaidojusi šo tautu, kas ir tikusi turēta pakļautībā gadiem un kas pēdējos četros gados cietusi neizsakāmas grūtības kara dēļ un īpaši no Vācijas armijas puses, tai ieņemot šo valsti kopš 1915. gada maija. Viņi nesaskata cerību darīt kaut ko pašiem; vācieši aizliedz viņiem mobilizēt savu

armiju; viņu valsts patiesībā nepieder viņiem pašiem; viņi redz, ka Baltijas baroni saņem visa veida atbalstu no okupācijas spēkiem; pārtika ir deficīts, un cenas ir pārāk augstas vienkāršam cilvēkam; un tāpēc ir pilnīgi saprotams, ka tie pievērsās šķietami vienīgajai iespējai izbēgt no tā visa – boļševismam. Tomēr jātic, ka šīs pārtikas ierašanās ievērojami atvieglos stāvokli, jo pārtika ir paredzēta šīs zemes tautai, nevis vācu karaspēkam. Pilsēta ir pilna ar vācu karaspēku. Šodien tika rīkota [karaspēka] skate sakarā ar kāda vācu ģenerāļa apciemojumu. Pulkv. Grīna misija sastāv no viņa paša, pieciem virsniekiem un viena iesauktā karavīra. Šeit atrodas arī angļu diplomātiskā misija⁷ majora Kīnena⁸ vadībā un ostā ir divi angļu mīnukuģi un viens vieglais kreiseris admirāļa Kovana⁹ vadībā.

Ceturtdiena. 10. aprīlis:

Šorīt mēs apmeklējām piestātņi, kur sākusies [kuģa] “Lake Wimico” izkraušana. Viss izskatās noritam gludi. Noliktava ir no cementa, un iekšā tā ir sausa, lieliska vieta miltu uzglabāšanai. Ēku apņem augsts žogs ar dzeloņdrātīm.

Plkst. 2.30 pēcpusdienā mums bija gara saruna ar apgādības ministru J. Blumbergu.¹⁰ Mēs saņēmām apskatu par pārtikas situāciju Latvijā un lūdzām iesniegt nepieciešamo preču sarakstu. Pirmajā acu uzmetienā situācija nav tik slikta kā Polijā, atskaitot lauku teritoriju austrumos, kas tikusi nesēn atbrīvota no boļševikiem. Tomēr cenas ir ārkārtīgi šausmīgas. Vācieši rekvizējuši lielāko daļu pārtikas krājumu, un tas, kas ienāk brīvajā tirgū, lielākoties ir no Lietuvas.

Valdības laikraksts “Latvijas Sargs” šorīt iznāca ar rakstu angļu valodā, kurā izteikta pateicība Amerikai par miltu atsūtīšanu uz Latviju.¹¹

Piektdiena. 1919. gada 11. aprīlis:

Šorīt mēs telegrafējām pulkv. Grouvam¹² par līdzšinējo situāciju, telegramma tika nosūtīta pa vācu kabeli uz Dancigu majoram Vebam, kurš to nosūtīja tālāk. Par trīsdesmit markām dienā nolīgu tulku – Pēteri Treiju,¹³ bijušo jūras kapteini. Šajā

pēcpusdienā saņēmu plašu pārskatu vācu valodā par situāciju Latvijā un pēcpusdienu pavadīju, to tulkojot.

Majors Brūkingss¹⁴ pavadīja pēcpusdienu sarunā ar premjerministru, un rezultātā tika noslēgts līgums ar Latvijas valdību par pārtikas piegādi un samaksu par to. Viņš arī pieskārās palīdzības bērniem jautājumam.

Leitn. Rīss šovakar ziņoja, ka “Lake Wimico” ir ticis pārvietots pie citas piestātnes, jo pirmā noliktava tikusi piepildīta, un milti tiks novietoti divās vietās, nevis vienā, kā bija iecerēts sākotnēji. Viņš arī ziņoja, ka Latvijai paredzēto miltu izkraušana tiks pabeigta rīt pusdienas laikā. Kapt. Holisters¹⁵ mēģināja stāties sakaros ar Lietuvas varas iestādēm, bet, kad tas neizdevās, nolēma Lietuvai paredzētās 300 tonnas miltu novietot uzglabāšanā šeit.

Sestdiena. 12. aprīlis:

Šorīt man bija apspriede ar apgādības ministru par [miltu] izdales veidiem, nepieciešamajiem daudzumiem u.c. Un vienojāmies, ka man tiks iesniegti dienas ziņojumi par sūtījumiem un izpildi kopumā. Šodien 200 tonnas tiek nosūtītas uz Jelgavu, lai izdalītu Tukuma, Jelgavas un Slokas apriņķiem,¹⁶ kas nesen atbrīvoti no boļševikiem. Vēl aizņēmos no ministra rakstāmmašīnu. Šajā pēcpusdienā es apmeklēju Liepājas pilsētas Pārtikas valdi, lai apspriestu palīdzības jautājumu pilsētā. Mani pārsteidza šīs iestādes vadītāja acīmredzamā vienaldzība un pasivitāte.¹⁷

Majors Brūkingss pavadīja pēcpusdienu sarunā ministrijā par vispārējā palīdzības darba jautājumiem, kā arī vairāk detalizēti – palīdzību bērniem. Leitn. Rīss ziņoja, ka pusdienas laikā tika pabeigta Latvijai paredzēto miltu izkraušana, arī Lietuvai paredzētās 300 tonnas tikušas izkrautas un rīt no rīta kuģis dosies uz Klaipēdu. Saskaņā ar šo visu mēs sagatavojām ziņojumus par mūsu darbību pulkv. Grouvam un vakarā aizgādājām tos uz kuģa nogādāšanai Dancigā. Pulkv. Grīns šodien devās uz fronti.

Svētdiena. 13. aprīlis:

Ar Treija kungu tulkojām Apgādības ministrijas pārskatu par Latvijai nepieciešamajiem produktiem nākamajam mēnesim. Saņēmu no Liepājas pilsētas valdes ziņojumu par visu, kas skar pilsētu; ļoti pilnīgs dokuments.

Pirmdiena. 14. aprīlis:

Šorīt majors Brūkingss un es, kopā ar pilsētas galvu¹⁸ un valdes locekli veicām Liepājas pārtikas virtuvju apskati. Apmeklējam četras virtuves, kuras ēdina apmēram 18 000 cilvēkus dienā. Tās ir ļoti labi organizētas un, kad tiks apgādātas ar pārtiku, izdarīs daudz laba. Pilnīgs pārskats par šīm virtuvēm būs mūsu 15. aprīļa ziņojumā.¹⁹

Šajā pēcpusdienā mūs apmeklēja majors Kīnens no britu mīšijas. No viņa mēs uzzinājām, ka latvieši nespēj izveidot savu brīvprātīgo armiju aiz bailēm no boļševikiem; ja pēdējie ienāks, viņi nogalinās visas ģimenes tiem, kas būs iestājušies armijā, lai cīnītos ar tiem, un šī iemesla dēļ vienkāršs latvietis baidās iestāties armijā. No otras puses, vācieši neļauj latviešiem izveidot armiju ar mobilizācijas palīdzību, rezultātā vācu karaspēks kontrolē valsti.

Otrdiena. 15. aprīlis:

Pabeidzu Liepājas pilsētas pārskata tulkošanu. Tiku informēts, ka apgādības ministrs tuvākajās dienās gatavojas nosūtīt 400 tonnas miltu uz Ventspili. Majora Brūkinga un ministrijas sarunu rezultātā rīt tiks sasaukta apspriede, kurā piedalīsies ministrijas un visas iesaistītās puses, lai apspriestu plānus par nacionālas bērnu palīdzības programmas uzsākšanu.

Šopēcpusdien majors Brūkingss inspicēja bērnu iestādes Liepājā, tāpat arī veco ļaužu mītni un zēnu labošanas skolu. Šīs iestādes ir pietiekami labi organizētas, lai uzrādītu labus rezultātus, ja saņems pārtiku, kuras trūkums šobrīd ir milzīgs.

Saņēmu telegrammu no pulkv. Grouva ar informāciju, ka viņš nosūtījis pieprasījumu atsūtīt papildus personālu uz mūsu biroju.

Trešdiena. 16. aprīlis:

Apmēram divos pēcpusdienā ieradās latviešu virsnieks un ļoti satraukts izstāstīja, ka kādas vācu karaspēka vienības ienākušas Kara ostā, kur novietots latviešu karaspēks, nogalinājušas latviešu sargkareivjus, ielauzušās telpās un pilnīgi tās izlaupījušas. Mēs nosūtījām viņu uz politisko misiju.²⁰ Tad es devos ārā un pastaigāju apkārt. Ielas bija pilnas ar vācu landesvēra cilvēkiem un bruņotiem sargiem, gan kājniekiem, gan uz zirgiem, kas patrulēja ielas. 77 milimetru lielgabals ar apkalpi bija novietots iepretī viesnīcai tādējādi, ka kontrolēja laukumu, un ložmetēji bija nostādīti uz visu galveno ielu stūriem. Es devos pie otras misijas²¹ un uzzināju, ka vācieši sagrābuši visas valdības iestādes un arestējuši ministrus. Vēlāk mēs uzzinājām, ka vienīgi divi ministri – Dr. Valters²² un Blumberga kungs tikuši arestēti, pārējie izbēguši. Starplaikā ministra Ulmaņa sekretārs,²³ kuru majors Brūkingss bija izmantojis kā tulku, kopā ar savu sievu atnāca uz biroju un izstāstīja majoram Brūkingssam, ka vācieši sagrābuši ministriju, arestējuši ministrus un ka viņš atstāj pilsētu. Pēc vakariņām mēs pastaigājām pa pilsētu, taču nekārtības nemanījām. Ap plkst. 8.30 lielgabals no laukuma bija aizvākts un izplatīta ziņa, ka visiem jāatstāj ielas līdz plkst. 9.00 vakarā.

Ceturtdiena. 17. aprīlis:

No rīta mēs devāmies lejup uz amerikāņu misiju un konstatējām, ka to ielenkuši vācu sargi, tomēr viņi nemēģināja mūs aizturēt. Tad apmeklējām britu misiju un konstatējām tādu pašu situāciju. Šeit mēs arī sastapām trīs patvērušos bijušos ministrus, ieskaitot Ulmani, premjerministru. Mēs apmeklējām apgādības ministra biroju, taču viņa tur nebija un izskatījās, ka neviens nezina, kur viņš atrodas. Birojs bija atvērts, taču darbinieki tikai bezpalīdzīgi staigāja apkārt, nezinot, kas notiks tālāk. Izskatās, ka šo valdības gāšanu izdarījuši vācbaltieši, kuri, baidoties no Pagaidu valdības spēka un līdz ar to latviešu tautas iespaida pieauguma, vēlējās ņemt lietas savās rokās. Aiz viņiem stāv Latviju okupējusi vācu armija, bet landesvērs jeb uz vietas

iesauktie vācu karavīri, šķiet, spēlē pašu galveno lomu. Tomēr latviešu sabiedriskā doma, šķiet, solidarizējusies pret varmācību, un tagad starp latviešiem vērojama kopīga sajūta ---out²⁴ ar vāciešiem. Šodien viscaur pilsētā atklāti parādījās Frontes kara-spēka Drošības komitejas parakstīts paziņojums, kurā teikts, ka karavīri frontē nesaņēma atbalstu no valdības; ka valdība nepārstāvēja visas iedzīvotāju grupas, veica valstī netaisnīgu nodokļu un rekvizīciju, kā arī postošu (finanšu) politiku; ka valdības ministri bijuši pazīstami ar boļševistiskām tendencēm; un ka tādēļ nolemts, ka nepieciešams padzīt to no varas. Tāpat paziņots, ka jauna, pārstāvnieciska valdība tiks izveidota dažu dienu laikā. Šķiet, neviens nespēj saprast, kas ir tā sauktās Drošības komitejas locekļi.

Mēs paziņojām ģenerālim fon der Golcam,²⁵ ka no mūsu militiem vairs nekas netiks izsniegts un ka mēs uzskatām viņu par atbildīgu par to kārtīgu apsardzi. Majors Brūkingss iesniedza paziņojumu viņam personiski.

Šajā pēcpusdienā ap plkst. 2.00 vācu sargkareivis no landesvēra tika novietots pie mūsu loga ārpusē, viesnīcas pagalmā; otrs tika nostādīts vestibilā mūsu durvju tuvumā, un drīz pēc tam trešais ienāca birojā, lūdzot uzrādīt mūsu dokumentāciju. Sargs tika aizvākts apmēram pēc stundas.

Plkst. 3.30 iesteidzās pulkv. Daulijs,²⁶ izstāstīja, ka pulkv. Grīns atgriezies no frontes, un, pajautājis par jaunumiem, kas notikuši viņu prombūtnes laikā, devās atpakaļ uz staciju, kur viņiem bija sarežģījumi sakarā ar to, ka vācu landesvērs mēģināja apcietināt latviešu ģenerāli un tā pavadoņus, kuri ieradās kopā ar amerikāņiem.²⁷

Nosūtīju divas telegrammas pulkv. Grouvam, vienu atklātā tekstā pa vācu kabeli uz Dancigu, otru šifrā pa dāņu kabeli uz Karlsborgu Zviedrijā. Visi cilvēki prom no ielām pulkst. deviņos un bez kāda satraukuma. Divi angļu mīnukuģi iebraukuši iekšējā ostā un nostājušies gar piestātni iepretī muitas mājai. Latviešu avīzes izdošana apturēta.

Piektdiena. 18. aprīlis:

Šorīt apmeklēju visas noliktavas un redzēju, ka tās tiek kārtīgi apsargātas. Mēs visu atradām esam kārtībā. Viss izdales darbs ir apturēts, un esam sākuši vērīgas nogaidīšanas politiku. Saņēmu lūgumu no divām sievietēm pēc palīdzības, jo viena ir amerikāniete, kas apprecējusi krievu. Tāpat mani apmeklēja pulkv. Daulijs. Saņēmu lūgumus no diviem vācu virsniekiem – virsleitnanta un leitnanta, kuri vēlējās iestāties amerikāņu armijā. Otrajā misijā tas gadās bieži. Plkst. 3.30 ieradās latviešu virsnieks un izstāstīja, ka vācieši nolaupījuši visu Kara ostā esošā latviešu karaspēka pārtiku un ka vācu varas iestādes nepieļaus jaunas pārtikas piegādi tam. Mēs nodevām jautājuma risināšanu otrai misijai.

Šovakar apmeklēju amerikāņu misiju. Pie viņiem atrodas otra bēgļu grupa – latviešu ģenerālis un viņa palīgs. Saņēmu telegrammu no majora Veba par Latvijai domāto 1200 tonnu miltu un 72 tonnu bērnu krājumu ierašanos Dancigā. Šie krājumi bija izsūtīti pirms mūsu vakardienas telegrammas saņemšanas.

Sestdiena. 19. aprīlis.

No rīta visā pilsētā parādījās divi paziņojumi. Vienu bija parakstījusi Latvijas pagaidu valdība, protestējot pret Baltijas baronu veikto varas sagrābšanu ar vācu varas iestāžu palīdzību, tika paziņots, ka latviešu karaspēkam nav nekāda sakara ar šādu rīcību, un lūgts latviešu tautai būt pacietīgai nedaudz ilgāk, sakot, ka drīzumā pagaidu valdība tiks atjaunota. Otro paziņojumu bija parakstījušas septiņas latviešu politiskās partijas, kas protestēja pret vācu karaspēka nekaunību, nosodīja Baltijas baronus, apsūdzēja ģenerāli fon der Golcu šī pret valdību vērstā apvērsuma atbalstīšanā un paziņoja, ka tagad visi latvieši ir vienoti un prasa vecās valdības atjaunošanu. Vācieši rāva nost šos paziņojumus, cik ātri vien iespējams. – Nekāda darba – vērojam un nogaidām.

Svētdiena. 20. aprīlis.

Lieldienu svētdiena. Trīs franču mīnukuģi un viena lielgaballaiva, kā arī vēl viens angļu mīnukuģis šorīt ieradās ostā. Lielgaballaiva ieņēma vietu pie muitas mājas blakus diviem angļu mīnukuģiem. Pēc visa, ko varam uzzināt, pilsētā attiecības starp latviešiem un vāciešiem ļoti saspringtas un pastāv bažas, ka jebkurā brīdī var notikt sadursme.

Mēs esam uzzinājuši, ka vācbaltieši ir mēģinājuši izveidot jaunu valdību ar dažiem latviešiem tās sastāvā, taču nav atrodams neviens latvietis, kas pieņemtu šo vietu. Vakariņojām šo pēcpusdienu otrā misijā. Ap 11.30 vakarā viesnīcā ieradās pieci vācu virsnieki meklēt naktsmītni un, kad viņiem bija jāgaida dažas minūtes ārpusē, izlauza viesnīcas priekšējās durvis. Ap pusnakti pilsētā notika diezgan spēcīga šaušana un uzsprāga vairākas rokasgranātas. Šie bija vienīgie nemierīgie notikumi šodien.

Pirmdiena. 21. aprīlis:

Šorīt mēs pabraukājām apkārt un apmeklējām visas noliktavas, kur glabājas milti. Konstatējām, ka visus Latvijas miltus apsargā vācu karavīri. Lietuvas miltus apsargā lietuviešu sargi.²⁸ Ģenerālis fon der Golcs atsūtījis paziņojumu, ka neko nav zinājis par dažās pēdējās dienās notiekošo un neko nav zinājis par uzbrukumu latviešu karavīriem Kara ostā. Mums pienākušas ziņas par sadursmi starp latviešu un vācu karaspēku Durbē, desmit kilometrus no Liepājas. Šaušana pagājušajā naktī notikusi netālu no mīnukuģiem, tomēr izskatās, ka neviens neko daudz par to nezina. Tiek daudz runāts par latviešu pievēršanos boļševismam, lai atbrīvotos no vāciešiem un vācbaltiešiem. Otrs paziņojums, ko parakstījis komandējošais ģenerālis,²⁹ atļauj brīvu presi.

Otrdiena. 1919. gada 22. aprīlis:

Nekādu izmaiņu stāvoklī. Šodien parādījās paziņojums, saskaņā ar kuru valsts lietas jānodod militāras diktatūras rokās,³⁰

un ka līdz tās izveidošanai visus valdības pienākumus kārtos bijušais prokurors O. Borkovskis.³¹ Šo paziņojumu bija parakstījusi Drošības komiteja. Nosūtīju telegrammu pulkv. Grouvam, ka gatavojos doties uz Dancigu ceturtdien un atgriezties atpakaļ nākamajā dienā.

Šovakar no Dancigas ieradās kurjers, kapteinis Meijers, Gaisa spēku dienests.

Avots: Hoover Institution Archives (turpmāk: HIA), American Relief Administration (turpmāk: ARA), European Unit (turpmāk: EU), 336-5, not paginated.

2. dokuments

Dž. Heringtona ziņojums par pārtikas situāciju Latvijā. Liepāja, 1919. gada 12. aprīlī

The following information was obtained from the Minister of supplies as a result of several conversations I have had with him on the subject, and as we have not been able to verify any of the statements, figures should be taken as approximate.

The population of Latvia is estimated to be at present about 450 000, of which about 300 000 are non-supporting. The main cities of this country is Libau (72 000), Mitau (20 000), Windau (12 000), Tuckum (6000), and several others which are still in the hands of the Bolsheviks. In the country near the front, from all reports, the conditions are the same as those which exist in the Eastern districts of Poland, as the country has been laid waste by the Russian, German, and lastly, the Bolshevick armies.

Food distribution: There already exists a system of food control which has been in operation for a considerable time. The food control and the distribution is under the Minister of Supplies who has twenty-two representatives in as many distributing centres throughout the country. At each of these distributing centres, which are towns forming the central points of districts,

there is a committee elected from the landowners and people which acts under the representative of the Minister of Supplies, which is really a town council. There is ration system in operation which has been seriously handicapped by the lack of food. The present ration is 200 grams of flour per person per day, and a small amount of potatoes; this latter varies in different places owing to the lack of potatoes; there is no fat ration as there is not fat in the country to speak of. With the arrival of American foodstuffs it is proposed to increase the flour ration to 400 grams per day, potatoes to one pound per day, and fats to one-fourth of pound per week.

In the cities the flour is to be given to a certain number of controlled bakeries to be made into bread, and this bread is to be sold on the bread card system for 40 to 50 kopecks per pound. To those who have been receiving bread at a minimum cost and who cannot afford to pay this, a special price will be made. In the country districts the flour will be sold to the people to bake their own bread from, and this will be controlled by having everyone listed in the distributing centre. No flour will be sold as such to the population in the cities.

Prices in Libau: As an example of the cost of food the following open-market prices in Libau are quoted:

Flour, white 5.00 marks per pound (Russian)

rye 3.60

Bread, white 6.00

dark 4.00

Bacon 24.00

Butter 30.00

Potatoes 1.50

Meat 8.00

Pork 16.00

Eggs 1.40 each.

I learned today, however, that as the result of the arrival of American foodstuffs prices had already dropped fifty percent on

some articles, particularly white bread and flour. The newspapers have commented on this fact.

Distribution commenced: Today ten cars of flour from that which arrived in Lake Wimico were sent to Mitau for distribution among the three cities of Mitau, Tuckum, and Shlock. This flour is to be sold to the city councils of three places at 50 kopeck (1 mark) a pound. It is to be distributed to certain specified city bakeries which are required to produce from 100 pounds of flour 135 pounds of bread. This bread, in turn, is to be sold at the following prices at the rate of four pounds per person per week:

50					copecks per pound to the wealthy
50	“	“	“	“	middle class
30	“	“	“	“	poor

Free to those who have been receiving it free before.

All this is to be done under the direction of the representative of the Minister of Supplies and by the bread-card system.

The greatest need at present seems to be for a shipment of fats as in most places there has been a complete lack of these for almost three years. The requisitions by the German army have born very heavily on the country and in addition to that the government of Latvia has been obliged to make certain requisitions for its own army. [...] The arrival of American flour has created considerable excitement, and has not only had an effect on prices, but also a great moral effect on the country. It is to be hoped that this will be followed shortly by further shipments.

Tulkojums

Sekojošā informācija ir iegūta no apgādības ministra vairāku manu sarunu gaitā ar viņu par tēmu, un man nav bijusi iespēja pārbaudīt nevienu no paziņojumiem, tāpēc skaitļi jāuzskata par aptuveni.

Latvijas iedzīvotāju skaits šobrīd tiek lēsts ap 450 000,³² no kuriem apmēram 300 000 ir apgādājami. Galvenās pilsētas šajā valstī ir Liepāja (72 000 [iedzīvotāju]), Jelgava (20 000), Ventspils (12 000), Tukums (6000) un vēl dažas, kuras joprojām ir boļševiku rokās. Apvidos frontes tuvumā, kā izriet no visiem ziņojumiem, apstākļi ir tādi paši, kādi pastāv Polijas austrumu apgabalos, jo valsti ir izlaupījušas krievu, vācu un visbeidzot boļševiku armijas.

Pārtikas izdale: Šeit jau pastāv pārtikas kontroles sistēma, kas darbojas samērā ievērojamu laiku.³³ Pārtikas kontrole un sadale ir apgādības ministra pārziņā, viņam ir divdesmit divi pārstāvji tikpat daudzos sadales centros visā valstī. Katrā no sadales centriem, kuri ir apriņķa centrus veidojošas pilsētas,³⁴ pastāv zemes īpašnieku un tautas vēlēta komiteja, kas darbojas apgādības ministra pārstāvja pakļautībā, patiesībā tā ir pilsētas dome. Darbojas devu sistēma, kuru ievērojami kavē pārtikas trūkums. Pašreizējā deva ir 200 grammi miltu personai dienā un neliels daudzums kartupeļu; šis pēdējais dažādās vietās atšķiras sakarā ar kartupeļu trūkumu. Nav taukvielu devu, jo valstī nav taukvielu, kas būtu pieminēšanas vērtas. Līdz ar amerikāņu pārtikas krājumu ierašanos tiek piedāvāts palielināt miltu devu līdz 400 gramiem dienā, kartupeļu – līdz vienai mārciņai dienā un taukvielas līdz ceturtdaļai mārciņas nedēļā.

Pilsētās milti jāizsniedz noteiktam skaitam pārraudzītu maizes ceptuvju, kas no tiem izceps maizi, un šī maize jāpārdod pēc maizes kartišu sistēmas – 40 līdz 50 kapeikas par mārciņu. Tiem, kuri saņem maizi par minimālo maksu vai nevar atļauties apmaksāt šo, jāsaņem īpaša cena. Lauku apriņķos milti jāpārdod cilvēkiem maizes cepšanai mājās, kas tiks kontrolēts, veicot visu personu uzskaiti izdales centrā. Milti kā tādi netiks pārdoti iedzīvotājiem pilsētās.

Cenas Liepājā: Kā pārtikas maksas piemēru pievedīšu šādas brīvā tirgus cenas Liepājā:

Milti, baltie 5,00 markas par mārciņu (krievu)³⁵

rudzu 3,60

Maize, baltā 6,00

rupjā 4,00

Bekons 24,00

Sviests 30,00

Kartupeļi 1,50

Gaļa 8,00

Cūkgaļa 16,00

Olas 1,40 katra.

Tomēr šodien es uzzināju, ka amerikāņu pārtikas krājumu ierašanās rezultātā dažu produktu cenas jau ir kritušās par piecdesmit procentiem, sevišķi baltmaizes un miltu. Laikrakstos šis fakts ir atzīmēts.

Izdališana uzsākta: Šodien desmit vagoni ar “Lake Wimico” atvestajiem miltiem tika nosūtīti uz Jelgavu sadalīšanai starp trīs pilsētām – Jelgavu, Tukumu un Sloku. Šie milti jāpārdod visu triju vietu pilsētu valdēm par 50 kapeikām (1 marka) mārciņā. Tālāk tiem jābūt izsniegtiem izvēlētām pilsētas maizes ceptuvēm, kurām jāizgatavo no 100 mārciņām miltu 135 mārciņas maizes. Savukārt šī maize jāpārdod par šādām cenām četru mārciņu apmērā personai nedēļā:

50 kapeikas par mārciņu bagātajiem

50 “ “ “ vidusšķirai

30 “ “ “ trūcīgajiem

Par brīvu tiem, kas par brīvu to saņēmuši pirms tam.

Visam tam jānotiek apgādības ministra pārstāvja pārraudzībā maizes kartīšu sistēmas ietvaros.

Šobrīd lielākā nepieciešamība šķiet taukvielu atsūtīšana, jo lielākajā daļā vietu šeit ir to pilnīgs trūkums jau gandrīz trīs gadus. Vācu karaspēka rekvizīcijas ļoti smagi gūlās uz iedzīvotājiem, turklāt Latvijas valdība bija spiesta izdarīt noteiktas rekvizīcijas pati savai armijai. [...] Amerikāņu miltu ierašanās ir radījusi krietni lielu priecīgu satraukumu, un tam nav iespajds

vienīgi uz cenām, bet arī liels morāls efekts uz valsti. Tiek cerēts, ka šim drīzumā sekos nākamie sūtījumi.

Avots: *HIA*, ARA, EU, 337-4, without pagination.

3. dokuments

Dž. Heringtona ziņojums par pārtikas stāvokli Liepājas pilsētā. Liepāja, 1919. gada 12. aprīlī

Libau has a population of about 72 000. At the present time about 12 000 people are being cared for in some way by the city. This is being done by means of four food kitchens where meals are served. One kitchen is run by the Jews and I was not able to gather much information about it; two are being run by the city for the very poor where some 10 500 people are fed daily; and one is run for the so-called middleclass people who pay a small sum for the food they receive. These are run by the card system, and in the two kitchens, while others receive their food handed-out and take it to their homes. Up until the first of April there were also 2000 refugees who were taken care of by the city, but owing to an idea that these people should be stimulated to go out into the country and commence the working of the land, they are at present receiving no aid at all. I could not find out how these people were living.

There are ten hospitals which are badly in need of food, especially flour, fats, and milk.

At the present time there is practically no work of any kind in Libau. All industries are closed on account of the lack of coal, and I was told that a large iron-foundry which normally employs about 2000 people, has enough raw material to start running, but has no fuel. It was said that there are over 12 000 men who are out of work.

Bread has been distributed on the ration system, three pounds per week per person and sold at 13 to 15 kopecks

(30 pfenings) a pound. This is dark bread as there is no white bread to be distributed under the ration system. It is proposed now to increase the amount to four pounds per week, at the following prices:

White bread	60 kopecks	per	pound	to	rich
	50	”	“	“	to the middle class
	30	”	“	“	to the poor

Dark bread 14 kopecks per pound

Some will be given free

(a kopeck is worth 2 pfennigs)

The prices in the open market are as follows:

[...]

All this food, or particularly all, comes from Lithuania. The greatest need seems to be for fats as the prices are prohibitive for the average person here. The next greatest need is flour and then milk for children and hospitals. I tried to find out the weekly requirements, but only succeeded in obtaining a statement that about 100 tons of flour were needed weekly for the city of Libau.

[...]

Tulkojums

Liepājā ir apmēram 72 000 iedzīvotāju.³⁶ Pašlaik apmēram 12 000 kaut kādā veidā aprūpē pilsēta. Tas tiek darīts ar četri pārtikas virtuvju palīdzību, kur tiek izsniegts ēdiens. Vienu virtuvi vada ebreji, un es nevarēju iegūt par to daudz informācijas; divas ļoti trūcīgajiem domātās vada pilsēta, un tajās kādi 10 500 cilvēki tiek ēdināti katru dienu; un viena darbojas priekš tā sauktās vidusšķiras, kas maksā nelielu summu par saņemto pārtiku. Tajās darbojas kartīšu sistēma, un divās virtuvēs, bet pārējie saņem savu pārtiku uz rokām un paņem uz mājām. Līdz pat 1. aprīlim pilsētas palīdzību saņēma arī 2000 bēgļi, bet, pateicoties idejai, ka šie cilvēki jānudina doties uz laukiem un uzsākt darbu lauksaimniecībā, viņi šobrīd vis-

pār nesaņem nekādu palīdzību. Es nevarēju noskaidrot, kā šie cilvēki dzīvo.

Pilsētā ir desmit slimnīcas, kurās ļoti trūkst pārtikas, sevišķi miltu, taukvielu un piena.

Šobrīd Liepājā praktiski nav iespējams atrast jebkāda veida darbu. Visi rūpniecības uzņēmumi ir slēgti ogļu trūkuma dēļ, un man tika stāstīts, ka lielajam dzelzs uzņēmumam, kas normālos apstākļos nodarbina apmēram 2000 cilvēkus, ir pietiekami izejvielu, lai uzsāktu darbu, taču nav degvielas. Saka, ka pilsētā ir vairāk nekā 12 000 vīriešu bez darba.

Maize tiek izsniegta uz devu sistēmas pamata, trīs mārciņas katru nedēļu personai tiek pārdotas par 13–15 kapeikām (30 feniņi) mārciņā. Šī ir rupjmaize, jo nav baltmaizes, ko varētu izsniegt devu sistēmas ietvaros. Tiek piedāvāts palielināt daudzumu līdz četrām mārciņām nedēļā par šādām cenām:

Baltmaize 60 kapeikas par mārciņu bagātajiem				
50	”	“	“	vidusšķirai
30	”	“	“	nabadzīgajiem

Rupjmaize 14 kapeikas par mārciņu

Daži saņems par brīvu

(kapeika ir 2 feniņus vērtā)

Cenas brīvajā tirgū ir šādas:

[..]³⁷

Visa vai praktiski visa šī pārtika nāk no Lietuvas. Lielākā vajadzība, šķiet, ir pēc taukvielām, jo cenas vienkāršam cilvēkam šeit ir neiespējamas. Nākamā lielā vajadzība ir pēc miltiem un tad piena bērniem un slimnīcām. Es mēģināju noskaidrot, cik nepieciešams nedēļā, taču man izdevās vienīgi saņemt paziņojumu, ka vajag apmēram 100 tonnas miltu nedēļā Liepājas pilsētai.

[..]

Avots: HIA, ARA, EU, 337-4, without pagination.

4. *dokuments***Dž. Heringtona ziņojums par Liepājas sabiedrisko virtuvju
apmeklējumu. Liepāja, 1919. gada 15. aprīlī**

There are at the present time four kitchens for the feeding of poor; two are for the utterly destitute, where the food is given away free, one for so called better class of people who are able to pay a small sum for their food, and the fourth is a Jewish kitchen which is run in connection with Jewish home. Yesterday I made an inspection of all four and found the conditions to be above complaint in every case.

I first visited a kitchen where the food is given away, and as it was an exact duplicate of the other, description of this will cover both.

Each day an average of 6150 meals is served here. The meals [are] being given out to holders of cards. These cards are good for one month and each day, as the holder comes for a meal, the ticket is punched by one of the men in charge. The meal consisted of soup and bread. The daily ration of bread per person is at present 200 grams, which will be increased shortly owing to the arrival of flour. The soup varies each day, there being four kinds – Cabbage, Potato, Barley and Pea. To this is added about 70 grams of meat – bones with a little meat on them – for about 6000 persons. As an example of the nature of this soup, I inquired as to the soup that was given out at the time and found it to be made as follows:

5	poods,	35	pounds	Bones and Trimmings
83	“			Potatoes
4	“	30	“	Barley
15	“			Flour
4	“	20	“	Salt
½	pound			Pepper

This was served to 6200 people.

Most of the people carry the food away to be eaten at home, but there are a small proportion who eat in the building and for this purpose a separate room is provided. Every day there are sent from this kitchen to the schools 345 breakfasts for children, the breakfasts being the same food as is given out later. Also a few meals are sold to the holders of free cards at twenty Kopecks each. The money for the support of this institution is given by the city, and a little is given by charitable subscription.

The kitchen is scrupulously clean. There seemed to be no confusion or disorder and everything showed signs of good management. An excellent system of bookkeeping was in use, so that it was possible at a glance to see how much food had been used and how many meals had been served at any given time. The kitchen was under the direction of man who was apparently very capable. I was told they were also feeding about 200 refugees daily.

From here we went to the other free kitchen which was a replica of the first one, both in the management and system of operation. Here they were feeding an average of 6000 people daily. This was also very clean, orderly and well run.

The kitchen for the better class, who paid for their meals, was then visited. This is run very much like an ordinary restaurant, with two large dining rooms and a kitchen, and two rooms below where such food as is left over is sold to the poor for twenty kopecks per meal, the price being eighty kopecks. Monthly books of tickets are also sold whereby the price is reduced to seventy kopecks per meal. Each day dinner and supper is served, the average number being 2350 for the noon meal, and 2300 for the evening meal. The noon meal consists of soup and potatoes, the soup being made from barley, flour, cabbage, a little meat, and potatoes; also coffee made from barley is given. The evening meal is composed of potatoes and either fish or meat. At noon there is sometimes given also a sort of mush made from barley.

The kitchen, storehouses, and dining rooms were all very clean and well managed. There are about eighty people employed here. There was no confusion here, and except for the line waiting to buy tickets from the cashier, there seemed to be no waiting to be served. The food supplies are given by the city and the money collected goes to defray the expenses of running this place.

The Jewish kitchen was closed on account of the holiday season, but we were able to examine it. It is small but clean, and is run in connection with Jewish home. Here are fed about 800 to 900 people daily, 300 meals given away and the balance sold at twenty kopecks each. The food is obtained from the city also.

In these four kitchens are taken care of about 18 000 people a day. They are apparently excellent institutions and will be able to do even better than at present if the food supply can be increased. Estimating the total population of Libau at 60000, with refugees coming in every day, it can be seen what a large proportion of the inhabitants are dependent on the city for aid.

Tulkojums

Liepājā pašlaik ir četras virtuves trūcīgo iedzīvotāju ēdināšanai; divas domātas pavisam nabadzīgajiem, kur pārtika tiek izsniegta promnešanai, viena – tā sauktajai tautas labākajai daļai, kas spēj samaksāt par savu ēdienu nelielu summu, un ceturtā ir ebreju virtuve, ko vada sadarbībā ar Ebreju namu. Vakar es inspicēju visas četras virtuves un konstatēju visos gadījumos nevainojamu situāciju.

Vispirms es apmeklēju virtuvi, kurā ēdiens tiek izsniegts līdznešanai, un tā bija precīza kopija otrajai, tāpēc šīs virtuves apraksts attiecas uz abām.

Katru dienu šeit tiek izsniegtas vidēji 6150 devas. Ēdiens tiek dots kartīšu īpašniekiem. Kartītes ir derīgas vienu mēnesi, un

katru dienu, kad īpašnieks ierodas pēc ēdiena, viens no vīriem, kas iestādi vada, iespiež kartītē caurumus. Ēdienā ietilpst zupa un maize. Pašlaik dienas maizes deva personai ir 200 grammi, kas drīzumā tiks palielināta sakarā ar miltu atvešanu. Zupa katru dienu atšķiras, šeit ir četri veidi – kāpostu, kartupeļu, miežu un pupu. Tai tiek pievienoti apmēram 70 grammi gaļas – kauli ar nedaudz gaļas uz tiem – apmēram 6000 personām. Lai saprastu, piemēram, šīs zupas raksturu, es pieprasīju datus par šajā laikā izsniegto zupu un konstatēju, ka tā izgatavota šādi:

	5	pudi, ³⁸	35	mārčiņas	kaulu	un	[gaļas]	atgriezum
83	“							kartupeļu
4	“	30	“					miežu
15	“							miltu
4	“	20	“					sāls

½ mārčiņa piparu

Šī zupa tika pasniegta 6200 cilvēkiem.

Lielākā daļa cilvēku aiznesa pārtiku projām, lai apēstu mājās, taču bija nedaudzi, kas ēda uz vietas, un šim nolūkam ir izveidota atsevišķa istaba. Katru dienu no šejienes uz skolām tiek nosūtītas 345 brokastu devas bērniem, un tās ir tā pati pārtika, kādu šeit izsniedz vēlāk. Tāpat dažas devas tiek pārdotas brīvo kartīšu īpašniekiem par 20 kapeikām katra. Naudu šīs iestādes atbalstam dod pilsēta un nelielu daudzumu dod labdarības iemaksas.

Virtuve ir ārkārtīgi tīra. Nebija apjukuma vai nekārtības un viss demonstrēja labas vadības ainu. Tiek izmantota lieliska gramatvedības sistēma, tāpēc uzreiz iespējams redzēt, cik daudz pārtikas izmantots un cik devu izsniegts jebkurā konkrētā laikā. Virtuve atrodas acīmredzami ļoti spējīga vīra vadībā. Man stāstīja, ka virtuve ēdināja arī līdz 200 bēgļu dienā.

No šejienes mēs devāmies uz otru brīvo virtuvi, kas bija pirmās kopija gan vadības, gan darbības pamatprincipu sistēmas ziņā. Šeit tika ēdināti vidēji 6000 cilvēki dienā. Arī šeit bija ļoti tīri, kārtīgi un virtuve tika labi vadīta.

Tad mēs apmeklējām virtuvi labākajai šķirai, kas maksā par savu ēdienu. Tā tiek vadīta lielā mērā kā vienkāršs restorāns, ar divām lielām ēdamtelpām un virtuvi, kā arī divām istabām zemāk, kur tas ēdiens, kas palicis pāri, tiek pārdots nabadzīgajiem par divdesmit kapeikām par devu, kamēr devas cena ir astoņdesmit kapeikas. Tiek pārdotas arī mēneša kartīšu grāmatīņas, turklāt cena ir samazināta līdz septiņdesmit kapeikām par devu. Katru dienu tiek pasniegtas pusdienas un vakariņas, vidēji esot 2350 apmeklētājiem pusdienās un 2300 vakariņās. Pusdienu ēdienā ietilpst zupa un kartupeļi, zupa gatavota no miežiem, miltiem, kāpostiem, nedaudz gaļas un kartupeļiem; tāpat tiek pasniegta kafija no miežiem. Vakariņu ēdienā ietilpst kartupeļi un vai nu zivs, vai gaļa. Pusdienās dažkārt tiek dots arī putras paveids no miežiem.

Virtuve, noliktavas, ēdamistabas bija visas ļoti tīras un labi vadītas. Šeit tiek nodarbināti apmēram astoņdesmit cilvēki. Tur nebija vērojams apjukums, izskatījās, ka, izņemot rindu pēc kartītēm pie kasiera, nebija jāgaida, lai saņemtu ēdienu. Pārtikas krājumus dod pilsēta, un iegūtā nauda aiziet šīs vietas vadīšanas izmaksu atvieglošanai.

Ebreju virtuve bija slēgta brīvdienu dēļ, taču mēs varējām to aplūkot. Tā ir neliela, bet tīra, un tā tiek vadīta saistībā ar Ebreju namu. Šeit tiek ēdināti no 800 līdz 900 cilvēkiem dienā, 300 devas tiek izdotas līdznešanai, bet pārpalikumi pārdoti par 20 kapeikām deva. Pārtiku arī saņem no pilsētas.

Šajās četrās virtuvēs atbalsts tiek sniegts apmēram 18 000 cilvēkiem dienā. Tās ir acīmredzami lieliskas iestādes un spēs strādāt pat labāk nekā pašlaik, ja tiks palielināti pārtikas krājumi. Rēķinot Liepājas iedzīvotāju skaitu uz 60 000, ar bēgļiem, kas ienāk katru dienu, ir redzams, cik liels iedzīvotāju īpatsvars ir atkarīgs no pilsētas sniegtās palīdzības.

Avots: *HIA*, ARA, EU, 337-4, without pagination.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ Sīkāk par minēto darbību un vispārējo situāciju sk.: Ēriks Jēkabsons (2017). *Latvijas un Amerikas Savienoto Valstu attiecības 1918.–1922. gadā*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.
- ² Džordžs Heringtons (*Harrington*), ASV armijas 2. leitnants, 1919. gada pavasarī–vasarā Amerikas Palīdzības administrācijas misijas loceklis Baltijas valstīs.
- ³ Vorviks Grīns (*Greene*; 1879–1929), ASV armijas pulkvežleitnants, 1919. gada aprīlī–augustā Miera sarunu delegācijas misijas vadītājs Latvijā, Igaunijā un Lietuvā.
- ⁴ Kārlis Ulmanis (1877–1942), Latvijas valstsvīrs, 1918.–1921. gadā Pagaidu valdības Ministru prezidents.
- ⁵ K. Ulmanis 1909. gadā beidzis Nebraskas Universitāti Linkolnā, iegūstot lauksaimniecības bakalaura grādu.
- ⁶ S. R. Riiss (*Riis*), ASV armijas leitnants, ARA misijas loceklis.
- ⁷ O. Kinens vadīja Lielbritānijas Militāro misiju, šajā laikā Politiskās misijas vēl Liepājā nebija.
- ⁸ Ostins (pilnā vārdā Augustīns) Henrijs Kinens (*Keenan*; 1887–1957), Lielbritānijas Militārās misijas Baltijas valstīs vadītājs 1919. gada martā – vasarā, pēc tam vadītāja vietnieks.
- ⁹ Valters Kovans (*Cowan*; 1871–1956), Lielbritānijas kara flotes kontradmirālis (no 1927. gada – admirālis), no 1919. gada 6. janvāra britu kara flotes spēku Baltijas jūrā komandieris.
- ¹⁰ Jānis Blumbergs (1886–1941), valstsvīrs. 1919. gada martā–jūlijā, 1919. gada decembrī – 1920. gada jūnijā apgādības ministrs, vēlāk citos atbildīgos amatos.
- ¹¹ Laikrakstā “Sargs” 10. aprīlī titullapā zem nosaukuma “Maize no Sabiedrotiem klāt! Thanks!” tika iespiesti daži teikumi angļu valodā ar pateicības vārdiem.
- ¹² Viljams Grouvs (*Grove*; 1872–1952), ASV armijas pulkvežleitnants. 1919. gadā Amerikas Palīdzības administrācijas misijas vadītājs Polijā, kam darbības pirmajā posmā pakļāvās arī misija Baltijas valstīs.
- ¹³ Pēteris Treijs (1883–1938), tālbraucēju kapteinis.
- ¹⁴ Dobs Valters Brūkingss (*Brookings*; 1873–1950), ASV armijas majors. 1919. gada aprīlī–maijā Amerikas Palīdzības administrācijas misijas vadītāja vietas izpildītājs Baltijas valstīs.
- ¹⁵ Džons Holisters (*Hollister*), ASV armijas kapteinis. 1919. gada aprīlī – vasarā Amerikas Palīdzības administrācijas misijas loceklis Baltijas valstīs, apakšsekcijas vadītājs Kauņā, Lietuvā.
- ¹⁶ Sloka nebija aprinča centrs.
- ¹⁷ Pēc iepazīšanās ar virtuvju darbu Dž. Heringtons atzina, ka minētā amatpersona strādā labi.

- ¹⁸ Liepājas pilsētas galva bija sociāldemokrāts Ansis Buševics (1878–1942).
¹⁹ Sk. 4. dokumentu.
- ²⁰ Domāta V. Grīna vadītā misija.
- ²¹ Domāta V. Grīna vadītā misija.
- ²² Miķelis Valters (1874–1968), jurists, valstsvīrs. 1918. gada novembrī – 1919. gada jūlijā Pagaidu valdības iekšlietu ministrs.
- ²³ Jādomā, tas ir Pēteris Oliņš (1890–1962), virsnieks, vēlāk diplomāts. 1918. gada decembrī – 1919. gada oktobrī strādāja Valsts kancelejā.
- ²⁴ Tā dokumenta oriģinālā, acīmredzot dokumenta autors šeit domājis rupju izteicienu “fuck off”, kas šajā gadījumā uztverams kā “nost ar vāciešiem”.
- ²⁵ Rīdigers fon der Golcs (*von der Goltz*; 1865–1946), Vācijas armijas ģenerālmajors. 1919. gadā 6. rezerves korpusa komandieris Latvijā un Lietuvā.
- ²⁶ Ernests Džons Daulijs (*Dawley*; 1886–1973), ASV armijas virsnieks. 1919. gadā ASV delegācijas Miera konferencē misijas Baltijas valstīs vadītāja vietnieks, pulkvežleitnants, vēlāk ģenerālmajors.
- ²⁷ Dzelzeļa stacijā tika mēģināts apcietināt Latvijas Apsardzības ministrijas Ģenerālštāba priekšnieku ģenerāli Augustu Misiņu, ko amerikāņi nepieļāva.
- ²⁸ Neliela Lietuvas armijas karavīru vienība Liepājā atradās saskaņā ar Latvijas un Lietuvas 1919. gada 1. marta līgumu, kas paredzēja Lietuvas kravu tranzītu cauri Liepājas ostai.
- ²⁹ Acīmredzot runa ir par Vācijas armijas 6. rezerves korpusa komandieri un Liepājas gubernatoru R. fon der Golcu.
- ³⁰ Runa ir par iecerēto, bet eventuālo dalībnieku atteikšanās dēļ nerealizēto direktoriju.
- ³¹ Oskars Borkovskis (*Borkowsky*; 1872–1945), vācbaltiešu jurists, politiķis. No 1918. gada Liepājas apgabaltiesas prokurors, pēc 16. aprīļa apvērsuma izveidotā t.s. Borkovska kabineta vadītājs līdz A. Niedras valdības darba sākumam maijā.
- ³² Šeit ir runa par no boļševikiem atbrīvoto Latvijas teritorijas daļu.
- ³³ 1919. gadā esošo pārtikas apgādes sistēmu Liepājā 1915. gada vasarā bija ieviesušas vācu okupācijas iestādes, un tajā sekmīgi darbojās arī sabiedriskās virtuves.
- ³⁴ Ar vārdu “apriņķis” (*district*) šeit saprasts zināms apgabals, kam nav obligāti jābūt konkrētai administratīvā dalījuma vienībai – apriņķim.
- ³⁵ Krievijas mārciņa – 409,5 grammi.
- ³⁶ 1914. gadā Liepājā bija 94 tūkstoši, 1920. gada jūnijā – 51,5 tūkstoši iedzīvotāju. 1919. gada pavasarī šis skaitlis noteikti bija nedaudz mazāks.
- ³⁷ Dokumenta autors šeit atkārtoti 2. dokumentā iekļauto informāciju par cenām brīvajā tirgū Liepājā.
- ³⁸ Puds – 16,38 kilogrami.